

La comarca del Freser, fortament connectada a la barrera pirinenca, s'estén des dels pics del Puigmal i Balandrau fins a Ripoll mateix, a la confluència del Ter i del Freser; limita a l'oest amb la Cerdanya, al sud es posa dins la comarca del Ripollès i a l'est amb la vall de Camprodon. La travessa la nacional 152 de Barcelona a Puigcerdà. No ens fixarem en les limitacions jurídiques sinó en les geogràfiques, que ens donaren una visió més real de les comunicacions prehistòriques.

La Vall de Ribes té dos parts o passos pel nord al sud, i un altre a l'est. Pel nord, les penetracions prehistòriques es podien fer per la Cerdanya, passant més tard cap a la Collada de Toses, i entrar a la vall per la conca del Rigat (riu que desemboca en el Freser); o pel Pas dels Lladres, per on varen penetrar més tard els indogermans. Aquest condicionament de passos geogràfics en algun temps podia ésser determinat.

EL PALEOLITIC INFERIOR I MITJA A LA CONCA DEL FRESER

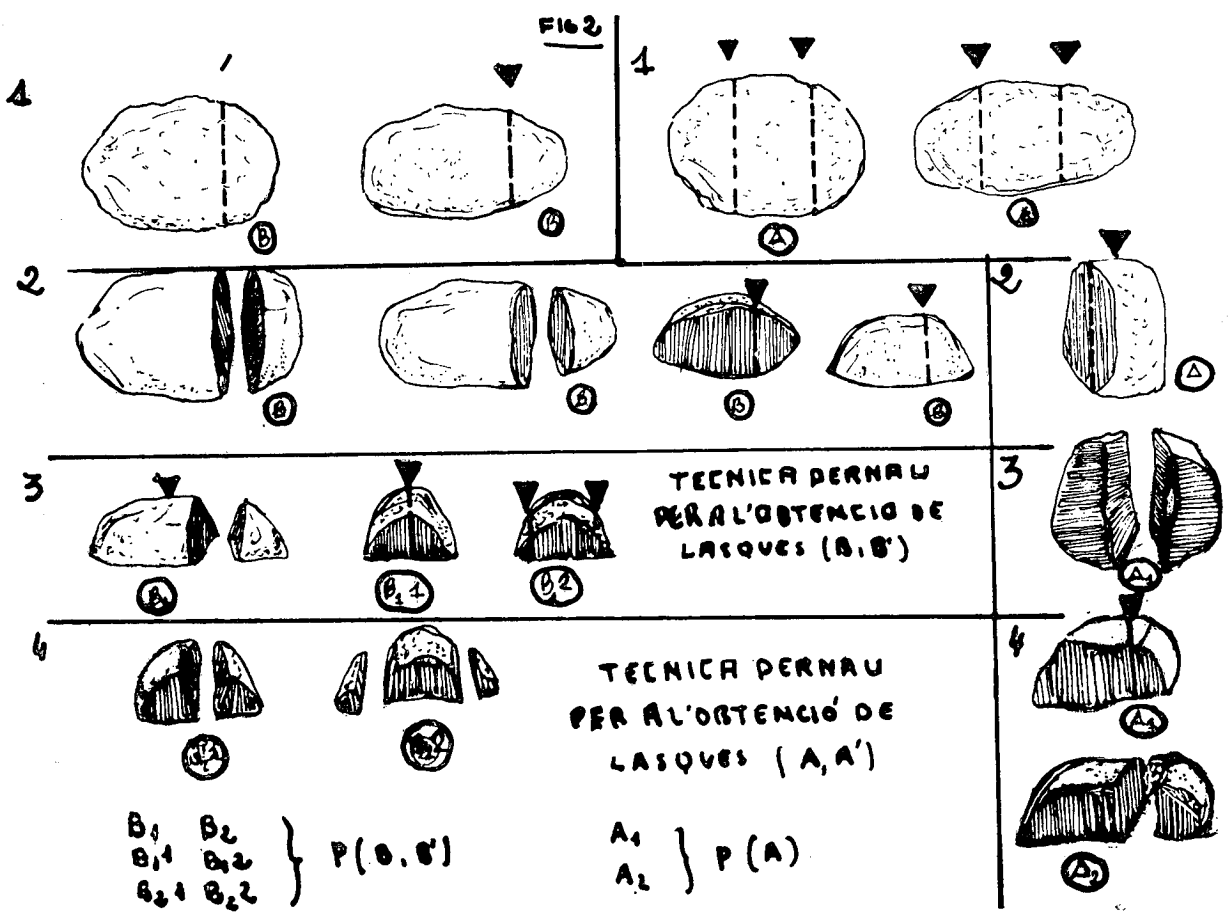
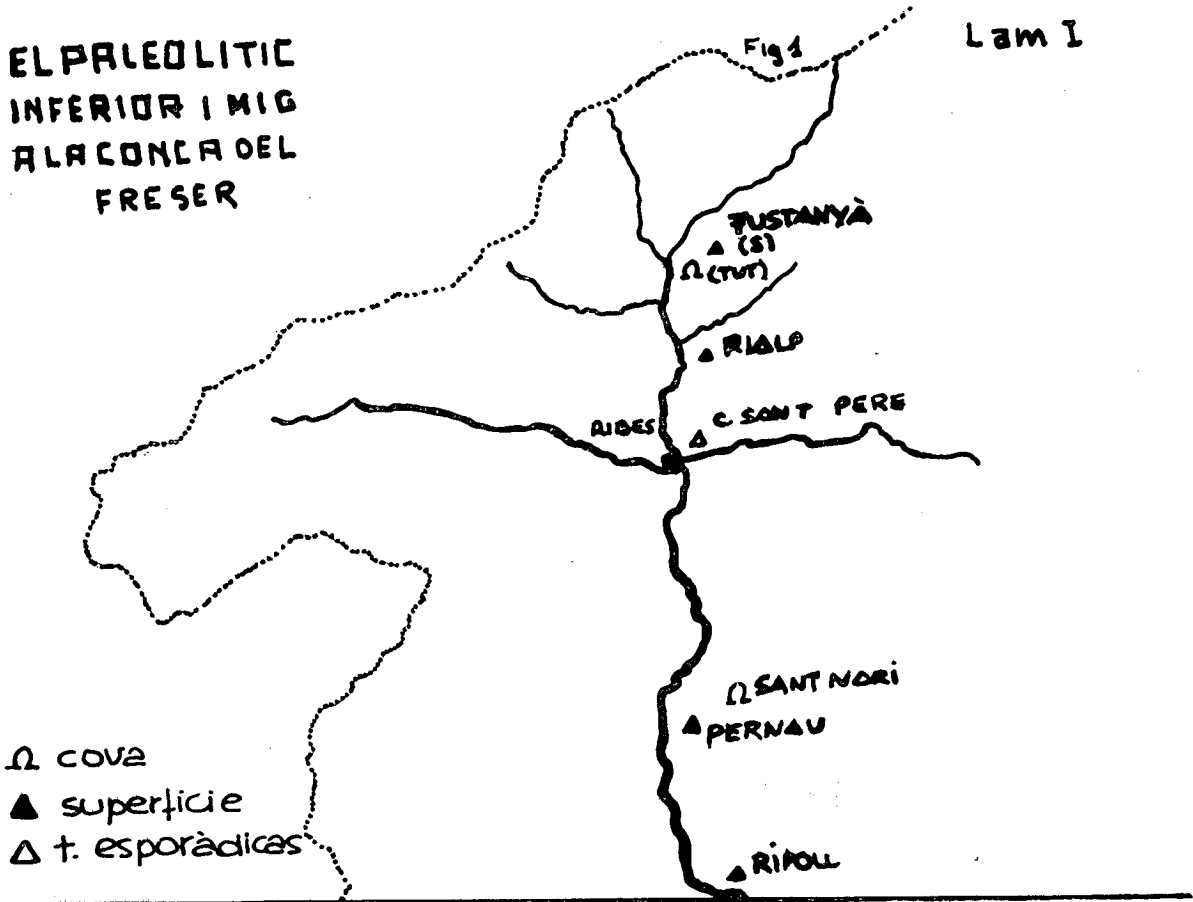
FUSTANYÀ. — Ací hi trobem dues estacions, una en cova i l'altra en superfície. La primera el «Tut de Fustanyà», es troba situada a 225 m. de la masia de Fustanyà i a uns 60 m. del camí que va de la carretera de Querolps a Fustanyà. La seva entrada està situada a 1.106 m. s.n.m. i a 85 scbre el tàlvec del riu Freser. La cova està orientada a l'oest i s'obre sota el cingle de Fustanyà, formidable muralla de pedra calcària de 40 m. d'alçada, que protegeix l'entrada del vent i del fred; aquestes condicions són les que fan del Tut de Fustanyà un habitat òptim, i únic dels voltans, per a l'home prehistòric.

Història: Conegut des de temps immemorials, ja que era utilitzada com a refugi pels pastors i per la gent que anava pels camins que passen prop, la cova del Tut de Fustanyà va sofrir la primera espoliació sistemàtica els anys 50, per un grup de Ripoll que va practicar una fossa central a tot el llarg de la cova, deixant alguns sectors laterals intàctes. D'aquesta primera espoliació es fruità una trentena de peces de pedra polida, després neolítiques, etc..., deixant-hi els materials paleolítics, ja que no els coneixien. Posteriorment la cova ha sofert múltiples espoliacions, de caràcter no sistemàtic, de les

«GROBER XAIALSA»: EUDALD CARBONELL, NÚRIA CULÍ i RAMON BUSQUETS amb col·laboració de TONI BUSQUETS, NÚRIA FONT i JOAN SOLÀ.

EL PALEOLITIC INFERIOR I MIG A LA CONCA DEL FRESER

Lam I

El Paleolític Inferior i Mig a la Conca del Freser. Mapa i tècniques.

quals no en sabem ni els autors, ni els resultats obtinguts. L'any 1971, l'Eudald Carbonell i en Ramon Busquets, recullen un bifaç calcari i altres restes enmig de la terra que ja havia estat remoguda amb anterioritat. Posteriorment a l'any 1973, després d'haver anat algunes vegades a la cova, es va confirmar la importància que podia tenir el jaciment i es va demanar el permís per la primera excavació, iniciada pel grup Grober Xaialsa, del 1 al 8 de setembre del mateix any 1973. N'excavem un total de tres cates, quadrades de 1'20 m. utilitzant el sistema de tres eixos coordenats (x, y, z) cartesianes, per situar les peces.

En una primera operació es netegen les tres cates fins a quedar-hi els materials no remoguts encara. Les peces que surten d'aquest primer procés de neteja són numerades amb les sigles TF.R (Tut de Fustanyà-Ripoll) —la R, aludia a la més coneguda i efectiva de les exploracions que s'han fet a la cova, la del grup de Ripoll.

Seguidament es passà a l'excavació pròpia; però, aviat hom pogué apreciar que allò que a primera vista semblava intacte, també havia estat remenat, i que per tant era inútil donar la situació de les peces, essent els estrats barrejats i les estratigrafies impossibles. En finalitzar els treballs de la primera excavació només s'havia pogut situar una sola peça, un nucli piramidal de quars. Per això, l'activitat de l'any 1974 en el Tut de Fustanyà s'inicià amb un procés de neteja de la cova, consistent a treure'n la terra i materials ja moguts, deixant tot a punt per a una segona excavació.

Estudi de la indústria: Els materials que més dominen són el quars impur, els calcaris i el quars pur, i això no vol dir que no hi hagin altres materials menys nombrosos com es pot comprovar en la següent Taula I.

TAULA I

Quars pur	13,2	23,6	50
Quars impur	46,89	14,6	8,7
Granit	4,7	11,2	66,6
Pissarres	8,1	15,7	53,8
Calcaris	22,3	28,1	36,7
Quarsites	3,1	3,4	30
Greus	0,3	1,1	100
Altres material	1,5	2,2	40

Encara que les dates dels materials com la pissarra i els calcaris són relatius, és interessant de saber el material que nosaltres considerem que són peces sobre el que no ho és. Si bé d'aquestes se n'han totalitzat 89, degut a les dificultats del material i al desconeixement de la tipologia del calcari, hem classificat només el material segur.

Com veiem, el % més elevat de material que es converteix en peça, és el granit, el

quars pur i la pissarra. De les peces classificades són els ganivets el que més abunda, els «becs de Fustanyà», nuclis i chopping-tools.

TAULA II

	% de peces
2 f. semicircular	3,3
1 f. triangular	1,7
2 choppers	3,3
1 cunya	1,7
3 boles polied.	5,1
1 punta ganivet	1,7
6 bec Fustanyà	10,1
2 buril angle died.	3,3
4 puntes	6,7
2 denticulats	3,3
1 percutor	1,7
5 chopping-tool	8,4
3 rascadors	5,1
10 bifaz (1 cor, 1 lanceolé)	16,9
2 punta bifaç	3,3
1 pic curvilini	1,7
7 ganivets	11,8
5 nuclis (1 tortuga, 1 piramidal, 2 cares paral·lels)	8,4

La tècnica levallois és inexistent, la tècnica clactoniana, la podem veure en la «combe roc» d'un nucli de tortuga. El retoc pla dels chopping-tools es combina amb líabrupte d'alguns rascadors.

Comparació tipològica: el pic curvilini és idèntic al trobat a Pernau n.º 57.

L'estació de superfície de Fustanyà està situada a 125 m. de la masia de Fustanyà a cavall del nomenat cingle de Fustanyà. La seva alçada s.n.m. és de 1.145 m. i de 40 m. sobre l'entrada del Tut de Fustanyà. Es troba a un nivell de 126 m. sobre el talvec del riu Freser.

Història: l'estació fou descoberta per Eudald Carbonell.

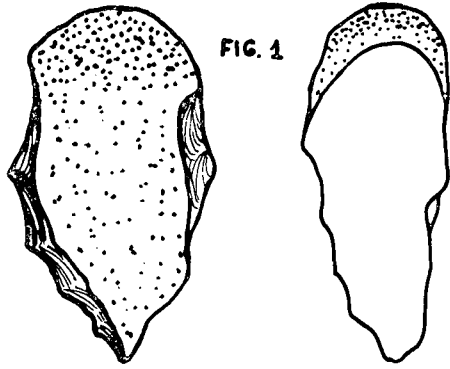
Indústria: un bec de granit, 2 bifacials de quars de mala factura, i una punta triangular de quars pur.

PERNAU. — L'estació de superfície de Pernau està situada a 20 m. a l'est de la carretera nacional 152 de Barcelona a Puigcerdà, en el quilòmetre 113 aproximadament.

L'alçada de l'estació s.n.m. és de 805 m., i s'aixeca 35 m. sobre el talvec del riu Freser, està protegida en direcció est per les muntanyes de Sant Nari, i és oberta a les vessants del Freser en direcció Oest i Sud.

Història: L'estació fou descoberta per Eudald Carbonell, pel juliol de 1974, quan buscava possibles terrasses del riu Freser. En aquesta ocasió va recollir alguns galets de riu tallats. En altres anades a l'estació es va arri-

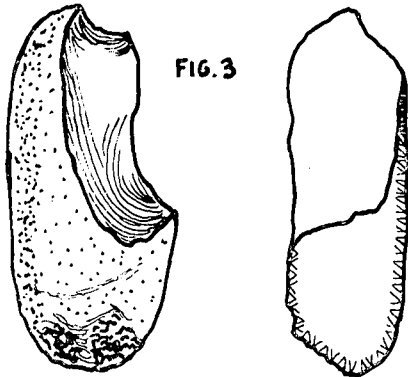
Lam II

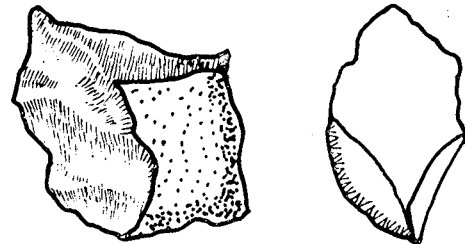
PERNAU - 1 126 x 66 x 56

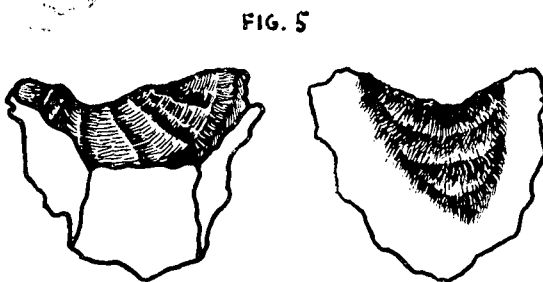
PERNAU - 62 81 x 66 x 26

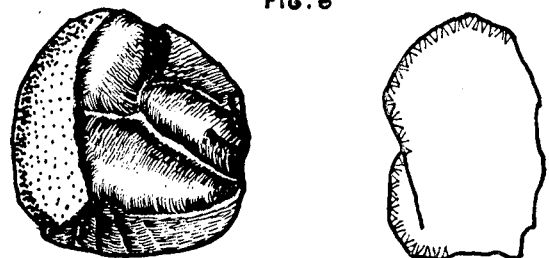
TF 1974 - 261 112 x 49 x 29

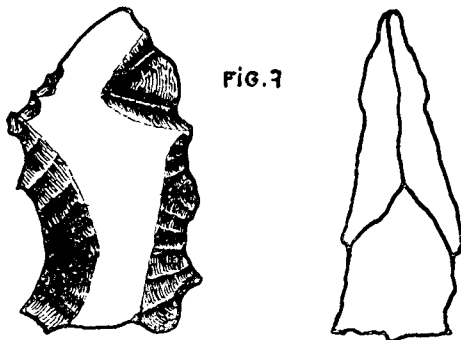
TF 1974 - 73 73 x 61 x 35

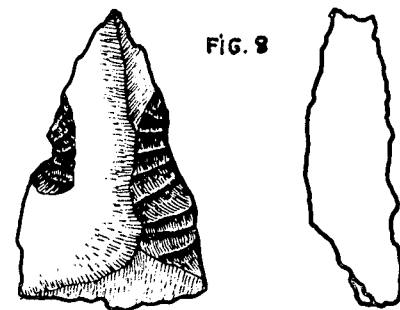
RIPOLL n:2 66 x 56 x 37

SANT NARI 1 71 x 69 x 41

TR 13 76 x 42 x 49

C.S. PERE 2 111 x 66 x 31

FIG. 1: PROTO-BIFAC
 FIG. 3: CHOPPER EN BOUT
 FIG. 5: ENCOCHE
 FIG. 7: RASCADOR LATERAL RECTE PEDUNCULAT

FIG. 2: DENTICULAT
 FIG. 4: CHOPPING-TOOL PASSANT A BIFAC
 FIG. 6: CHOPPING-TOOL
 FIG. 8: HACHER TRIANGULAR

bar a recollir fins trenta peces, i posteriorment el nombre s'ha allargat fins a 65.

Estudi de la indústria: en aquesta indústria hem de distingir els esclats i els galets.

TAULA III

N.º esclats	35	2	2	1	40
N.º galets	8	4	0	4	17
% esclats sobre galets	81	33,5	0	20	70,2
% galets sobre esclats	19	66,6	0	80	29,8

Com podem observar el percentatge de esclats puja molt més que el de galets, i a més la seva adquisició presenta una tècnica especial (Fig. 1,2).

Tècnica: Un galet de granit, colpit en sentit de 90° en la part superior, provoca dues lasques B i B', quedant un nucli circular de cares paral·leles. I colpit les lasques B o B' en sentit de 90° a la part dreta o esquerra de l'eix central, es produeix una peça P (B o B'), primària, perquè la lasca pot produir-ne més. Una P (B o B') colpida en sentit de 90° enmig de l'eix, es divideix les dues peces simètriques. En aquest procés últim la peça queda confeccionada encara que no és necessari passar per tots els processos graduals exposats.

Colpit de 90° el nucli de cares paral·leles que havia restat més amunt en el procediment de l'extracció de les lasques B i B', el dividim en dues semicircumferències, i el nucli A ens queda dividit en A o A'. Aquestes lasques seran utilitzades més tard en la fabricació d'utensilis. Aquest procés és també realitzable d'altres moltes maneres, però totes elles vénen a tenir unes variacions similars.

TAULA IV

N.º de lasques granit	13	10	0	17	40
%	34,5	0	45,5	100	
Peces trobades a Pernau					

TAULA V

	%
1 protobifaç	2,6
2 hacheraux	5,2
2 choppers	5,2
1 cunya	2,6
1 encoche	2,6
1 elevemen en brut	2,6
1 nucli bifaç	2,6
3 puntes	7,9
7 lasques A (3 llargues)	18,4
1 denticulat	2,6
1 branchoir uniface primaire	2,6
3 ganivets	7,9
1 bola polièdrica	2,6
2 f. triangle	5,2

2 pics curvilinis	5,2
1 chopping-tool	2,6
1 buril angle dièdric	2,6
1 bifaç	2,6
6 lasques B (2 llargues)	15,8

RIALP. — El dipòsit de Rialp està situat junt a la carretera de Ribes a Querolps aproximadament en el quilòmetre 3.250, davant mateix de la cova de Rialp, però a l'altre cantó de riu.

Història: El descobriment de l'estació ve de la notícia donada pel senyor Enric Sunyer de la troballa d'un ganivet de quars, en aquell sector.

Indústria: 3 artefactes, 4 bifaces, 1 hacherau, 3 puntes (1 llança, i 2 triangulars) 2 rascadors (lateral recte pedunculat), 2 ganivets.

SANT NARI. — El jaciment de Sant Nari està situat en una de les cinc balms importants que hi ha a la primera zona de roques calcàries de Sant Nari. S'aixeca 225 m. sobre el talvec del riu Freser, i 195 per damunt l'estació de superfície de Pernau, i al costat de la seva vertical. La seva alçada sobre el nivell del mar és de 1.000 m.

Història: Les dues úniques peces que fins el moment s'han tret, un chopping-tool i un cor denticulat bitalonat, foren trobades per Eudald Carbonell descobridor de l'estació.

Indústria: 1 chopping-tool de quars i 1 denticulat de calissa.

El primer fet sobre galet de quars, una extracció lateral, converteix aquest nòdul en chopper. Una extracció a la part superior el fa passar a chopping-tool.

La segona es denticulat en forma de cor amb deu retocs al llarg de tota l'aresta.

RIPOLL. — L'estació de superfície de Ripoll està situada al cantó del que surt a mà esquerra de la carretera de Ripoll a Sant Joan, a uns 200 m. de l'encreuament.

Història: L'estació va ésser descoberta per l'Eudald Carbonell i en Ramon Busquets, mentre buscaven estacions del Paleolític a la conca del Freser.

Indústria: Encoche clactoniana sobre granit, lasca de granit separada del nucli per encoche clactoniana. Aquestes són les dues peces que s'hi han trobat. Comparació tipològica: és igual a la P. 38.